

## СОЦІОГРАФІЯ

УДК 316.654:422

ОЛЕКСАНДР РЕЗНИК,

доктор соціологічних наук, старший науковий співробітник відділу соціальної психології Інституту соціології НАН України

### Урядові реформи в масовій свідомості громадян України

#### Анотація

*Стаття присвячена проблемі поінформованості населення України щодо впровадження урядових реформ. До переліку першочергових і суспільно значущих реформ більшість населення відносить реформу охорони здоров'я та реформу зайнятості й оплати праці. Виявлено, що найбільш обізнаними з реформами є мешканці великих міст і люди з вищою освітою. Поінформованість кожної із соціально-професійних груп та вікових когорт переважно стосується тих реформ, галузева спрямованість яких безпосередньо належить до фахової компетенції та соціально-вікових потреб цих респондентів.*

**Ключові слова:** поінформованість населення, урядові реформи, масова свідомість

Успішне впровадження будь-яких реформ залежить від поінформованості населення щодо них. Знання про зміст і характер уявлень громадськості допомагає урядовцям у розробленні плану інформаційної роботи, коригуючи першочерговість впровадження реформ та їхню спрямованість на різні категорії населення. Завданням цієї статті став аналіз рівня обізнаності населення України щодо низки реформ, ініційованих урядом, визначення їхньої першочерговості чи другорядності у масовій свідомості, а також наслідків для різних категорій населення. В рамках аналізу було визначено суб'єктів зацікавленості у проведенні реформ та перелік необхідних

дій влади, які мають переконати населення у необхідності здійснення цих змін. Крім цього було з'ясовано оцінку успішності та ефективності дій реформаторів, ефективні способи інформування громадян та суб'єктів авторитетної думки з питань проведення реформ у масовій свідомості мешканців України.

Емпіричну базу дослідження утворюють результати опитування, проведеного Центром соціальних та маркетингових досліджень "СОЦІС" у грудні 2011 року. В усіх регіонах України було опитано 4000 осіб, у тому числі з використанням бустерної (додаткової) вибірки з певних соціальних груп населення: 1) студенти; 2) працівники системи охорони здоров'я; 3) працівники системи освіти; 4) працівники підприємств державного сектору (інформаційно-технічний персонал); 5) приватні підприємці. По кожній соціальній групі населення з використанням бустерної вибірки було опитано не менше як 300 респондентів, що дає підстави аналізувати кожен із виокремлених груп на рівні всієї України. Разом із тим після процедури переваження питомої ваги кожної із соціальних груп щодо загальної чисельності населення було сформовано загальнонаціональну вибірку ( $N = 2484$ ). Такий підхід дав змогу аналізувати ситуацію як окремо по кожній соціально-професійній групі незалежно від загальних даних, так і в цілому по країні. Метод збирання емпіричної інформації – стандартизоване особисте інтерв'ю (face to face) за місцем постійного проживання респондентів. Вибірка багатоступенева, стратифікована, індивідуальна, з використанням квотного методу відбору респондентів на останній ступені. Квотна вибірка витримана за ознаками: вік (старше за 18 років), стать, тип населеного пункту (місто/село). В результаті дослідження отримано дані, які є репрезентативними на рівні всієї України. Дослідження проводилось за заздалегідь підготовленим та апробованим опитувальником (анкетую).

Одним із завдань репрезентативного опитування було з'ясувати те, якою мірою громадяни знають про реформи у життєво важливих сферах суспільного життя. Для цього в анкету обстеження включили низку відповідних запитань.

**Знання про реформи.** У дослідженні респондентам було запропоновано назвати ті реформи, про які вони чули чи знають (*"В країні проводяться і плануються реформи. Назвіть, будь ласка, про які реформи Ви чули чи знаєте"*). Особливістю цього запитання є те, що варіанти відповідей респондентам не зачитували, відтак вони самі мали назвати перелік реформ. Дослідження показало, що лише 13,2% зазначили, що не чули або не знають про жодні реформи. Згідно з результатами, переважна більшість населення поінформовано про *пенсійну реформу* – 73,9% опитаних чули і знають про неї. Розподіл респондентів за віком показує, що найбільш поінформованими є громадяни віком 50–59 років (81,4%). Суттєвих статевих відмінностей у відповідях щодо цієї реформи не зафіксовано. За типом поселення найбільш поінформованими є мешканці міст із населенням від 500 тис. і більше (83,0%). Серед соціально-професійних груп поінформованістю щодо цього питання вирізняються працівники сфери освіти (85,9%) та інженерно-технічний персонал (82,1%), найменшою поінформованістю – студенти/учні (57,9%) та безробітні (63,8%). Найбільш поінформованими щодо пенсійної

реформи є мешканці Західного (89,4%), Південно-Західного (84,5%), Північно-Східного (81,9%), Південно-Східного (80,8%) та Північного (78,3%) регіонів, найменш поінформовані — жителі Північно-Західного (56,8%) регіону та м. Києва (61,6%).

Значно менше громадян чули і знають про *реформу податкової системи/ухвалення податкового кодексу* — 32,5% опитаних. За віковими ознаками поінформованість щодо цієї реформи більше притаманна людям віком від 40 до 49 років. Статевий розподіл засвідчив більшу поінформованість серед чоловіків (36,8%), ніж серед жінок (29,0%). Поселенський розподіл зафіксував, що найбільш поінформованими є мешканці міст з населенням від 500 тис. і більше (40,8%). Поінформованість щодо цього питання зростає зі збільшенням рівня статків. Серед соціально-професійних груп поінформованістю вирізняються підприємці, фермери (67,9%), державні службовці (54,1), керівники організацій, компаній (53,8%), керівники середньої ланки (46,7%), інженерно-технічний персонал (44,1%) та працівники сфери освіти (42,9%), найменшою поінформованістю — пенсіонери (26,0%) та домогосподарки (23,8%). Стосовно ж регіонального розподілу, то найбільш поінформованими є жителі Західного (50,8%), Південно-Східного (43,4%), Південно-Західного (42,2%) та Північно-Східного (40,9%) регіонів, найменш поінформовані — мешканці Східного (25,9%), Південного (22,1%), Північно-Західного (19,1%) регіонів та АР Крим (20,9%).

Про *реформу виборчої системи* знає менш як чверть населення — 22,8%. Це стосується респондентів усіх вікових груп, а чоловіки поінформовані більше (26,1%), ніж жінки (20,1%). За типом поселення найбільш поінформованими є мешканці міст із населенням від 500 тис. і більше (25,9%). Серед соціально-професійних груп вирізняються керівники організацій/компаній (61,5%) та керівники середньої ланки (35,6%), найменш поінформовані домогосподарки й ті, хто перебуває у відпустці з догляду за дитиною (19,5%). В Західному регіоні про цю реформу знають 40,7%, в Південно-Західному — 34,5%, в Південно-Східному — 34,0%, тоді як в АР Крим — тільки 8,1%, а в Північно-Західному регіоні — 11,6%.

Кожен п'ятий (20,9%) українець чув і знає про *реформу охорони здоров'я*. Суттєвих вікових і статевих відмінностей щодо реформи медицини не зафіксовано. Поселенський розподіл свідчить, що найбільш поінформованими є мешканці міст з населенням від 500 тис. і більше (35,%). Серед соціально-професійних груп поінформованістю щодо цього питання вирізняються працівники сфери охорони здоров'я (лікар, середній медичний персонал — 56,2%), керівники організацій/компаній (53,8%), керівники середньої ланки (35,6%) та працівники сфери освіти (32,2%), найменше поінформовані безробітні (15,2%), студенти/учні (17,5%) та пенсіонери (18,6%). Найбільш поінформованими є мешканці Південно-Східного (39,1%), Центрального (28,5%) та Західного (26,8%) регіонів, найменш поінформованими — жителі Північно-Західного (5,0%) регіону.

Про *реформу вищої освіти* обізнані 16,1% населення. Найбільше поінформованих спостерігається серед молоді (23,7%). Суттєвих статевих відмінностей щодо знання про цю реформу не зафіксовано. За типом поселення найбільш поінформованими є мешканці міст із населенням від 500

тис. і більше (23,6%) та міст з населенням від 100 до 499 тис. (23,1%). Серед соціально-професійних груп поінформованістю щодо цього питання вирізняються працівники сфери освіти (вчителі, викладачі тощо — 50,9%), студенти/учні (48,0%), керівники організацій/компаній (30,8%) та спеціалісти з вищою освітою (27,6%), найменша поінформованість властива безробітним (11,4%) та пенсіонерам (10,4%). Регіональний розподіл свідчить, що найбільш обізнаними є мешканці Північно-Східного (23,8%), Південно-Східного (22,2%), Західного (20,3%) та Центрального (20,0%) регіонів, найменш поінформовані — жителі Північно-Західного (2,5%) регіону.

Про *реформу середньої освіти* чули і знають 12,8% опитаних. Знову ж таки, найбільше поінформованих щодо цієї реформи виявилось серед молоді (15,3%). За типом поселення найбільш поінформованими є мешканці міст із населенням від 500 тис. і більше (18,8%) та міст із населенням від 100 до 499 тис. (18,4%), а найменше — мешканці м. Києва (5,7%). Серед соціально-професійних груп поінформованістю щодо цього питання вирізняються працівники сфери освіти (вчителі, викладачі — 54,0%), керівники організацій/компаній (30,8%), спеціалісти з вищою освітою (25,6%) та студенти/учні (24,1%), найменша поінформованість фіксується серед безробітних (9,5%), пенсіонерів (9,3%), домогосподарок (11,4%) та робітників (12,8%). Розподіл респондентів за регіонами свідчить, що найбільш поінформованими є мешканці АР Крим (19,8%), Західного (18,7%), Центрального (17,4%) та Південно-Східного (16,2%) регіонів, найменш поінформованими — жителі м. Києва (5,7%) та Північно-Західного (5,0%) регіону.

Про *реформу житлово-комунального комплексу* знають 11,4% опитаних. За віковими ознаками поінформованість щодо цієї реформи більше притаманна людям віком від 40 до 49 років. Суттєвих статевих відмінностей у відповідях опитаних щодо цієї реформи не зафіксовано. За типом поселення найбільш поінформованими є мешканці міст з населенням від 500 тис. і більше (18,8%) та міст з населенням від 100 до 499 тис. (18,4%). Серед соціально-професійних груп поінформованістю щодо цього питання вирізняються працівники сфери освіти (25,2%), інженерно-технічний персонал (20,1%), підприємці, фермери (19,2%), спеціалісти з вищою освітою (19,1%) та керівники середньої ланки (17,8%), найменша поінформованість спостерігається серед безробітних (9,5%) та технічного персоналу (9,4%). За регіональним розподілом найбільш поінформованими є мешканці Південно-Східного (18,9%), Північно-Східного (15,5%) регіонів та АР Крим (15,1%), найменш поінформованими — жителі Північно-Західного (4,5%), Північного (5,6%) та Південно-Західного (6,0%) регіонів.

Ще меншою мірою населення України поінформовано стосовно *реформи зайнятості та оплати праці (боротьба з безробіттям)*; про це знають лише 8,8% опитаних. Суттєвих вікових та статевих відмінностей в обізнаності щодо цієї реформи не зафіксовано. За типом поселення найбільш поінформованими є мешканці міст з населенням від 500 тис. і більше (13,6%) та міст з населенням від 50 до 99 тис. (13,2%). Серед соціально-професійних груп поінформованістю щодо цього питання вирізняються керівники організацій/компаній (30,8%) та підприємці, фермери (15,6%). Регіональний розподіл відповідей свідчить, що найбільш поінформованими є

мешканці Південно-Східного (17,5%), Центрального (17,0%) та Північно-Східного (12,4%) регіонів, найменш поінформованими — жителі Північного (2,6%) та Південно-Західного (4,3%) регіонів.

Населення демонструє низький рівень обізнаності про *реформи, спрямовані на підтримку вітчизняного виробника*, — 4,1% опитаних. Це стосується респондентів усіх вікових і статевих груп. Натомість поселенський розподіл засвідчив дещо більшу обізнаність серед жителів міст із населенням від 50 до 99 тис. (9,9%). Серед соціально-професійних груп поінформованістю щодо цього питання вирізняються керівники організацій/компаній (23,1%), керівники середньої ланки (11,1%) та інженерно-технічний персонал (8,4%), найменше поінформовані безробітні (3,8%), студенти/учні (3,8%) та пенсіонери (2,8%). Найбільш поінформованими є мешканці Центрального (12,3%), найменш поінформовані — Східного (1,5%) регіону та АР Крим (1,2%).

Про ініціативу уряду щодо *впровадження інноваційних технологій та відкриття нових виробництв* чули і знають лише 2,1% населення. Поселенський розподіл засвідчив знову ж таки певне виокремлення поінформованості серед жителів міст з населенням від 50 до 99 тис. (4,4%). Натомість суттєвих вікових, статевих та регіональних відмінностей щодо обізнаності з цього питання не спостерігається. Серед соціально-професійних груп більшою поінформованістю вирізняються керівники середньої ланки (6,7%) та інженерно-технічний персонал (5,9%), найменшою — безробітні (0,5%), домогосподарки (1,6%) та пенсіонери (1,9%).

Утім, низька поінформованість українських громадян щодо ініціатив впровадження інноваційних технологій та відкриття нових виробництв не означає, що у суспільстві відсутнє розуміння доцільності таких перетворень: понад половину населення (55,1%) становлять згодні з думкою, що в подоланні економічної кризи одною з вирішальних умов має стати широке використання інноваційних технологій; лише 11,2% опитаних не згодні з цією тезою, а 15,9% — вагаються з відповіддю. Однак опитані ставлять під сумнів готовність населення щодо цього: лише 25,6% вважають, що населення країни готове до впровадження інноваційних технологій, натомість 30,1% вважають, що не готове, а 28,9% вагаються з відповіддю. Ще більші сумніви у суспільстві виникають щодо спроможності уряду впровадити ці технології: лише 14,5% опитаних вважають, що наш уряд готовий ухвалити програму широкого використання інноваційних технологій, натомість 38,7% вважають, що уряд не готовий, тоді як 29,5% вагаються з відповіддю.

Отже, поінформованість населення щодо реформ найбільшою мірою залежить від рівня освіти: чим вищий рівень освіти, тим вища поінформованість щодо реформ. Особливо це стосується податкової реформи, реформ у сферах охорони здоров'я, середньої та вищої освіти, ЖКК.

Окремий блок дослідження було присвячено ступеню поінформованості щодо вище зазначених реформ. На відміну від попереднього запитання, де респондентам самим потрібно було пригадати перелік реформ, у цьому випадку респондентам зачитали список реформ. Унаслідок цього зросла кількість респондентів, які знають про ці реформи в деталях або в загальних рисах. Найбільший ступінь поінформованості спостерігається стосовно

пенсійної реформи — 18,4% опитаних зазначили, що знають про цю реформу в деталях, 63,4% — у загальних рисах. Значно меншою мірою населення поінформоване щодо реформи податкової системи/ухвалення податкового кодексу: 6,1% — знають про цю реформу в деталях, 37,1% — у загальних рисах. Щодо реформи виборчої системи, то 4,2% знають про цю реформу в деталях, а 34,4% — у загальних рисах; щодо реформи охорони здоров'я — відповідно 3,7% і 33,7%; реформи вищої освіти — 3,4% і 27,3%, реформи середньої освіти — 2,9% і 26,8%, реформи житлово-комунального комплексу — 2,2% і 21,2%. Найменшою мірою населення поінформоване про реформи модернізаційного характеру. Зокрема про реформу, спрямовану на підтримку вітчизняного виробника, лише 1,6% респондентів знають в деталях і 12,9% — у загальних рисах. Так само про впровадження інноваційних технологій та відкриття нових виробництв лише 1,0% опитаних знають в деталях і 10,2% — у загальних рисах. Як і в попередньому випадку, ступінь поінформованості щодо таких перетворень, як боротьба з безробіттям, реформа виборчої системи, охорони здоров'я, середньої та вищої освіти, ЖКК та податкова реформа, зростає з рівнем освіти.

**Першочергові та другорядні реформи за оцінками громадян.** Респондентам ставили запитання: *“Яким із нижче перерахованих реформ, на Ваш погляд, необхідно приділити особливу увагу і прийняти в першу чергу, а які можна відкласти?”* Першочерговою реформою громадяни (72,7% опитаних) вважають реформу зайнятості та оплати праці (боротьба з безробіттям). Наступною за пріоритетністю йде реформа охорони здоров'я (68,4%). Більш як половина (54,1%) опитаних визначили пріоритетною реформу, спрямовану на підтримку вітчизняного виробника; 51,3% до числа першочергових віднесли пенсійну реформу. Кількості тих, хто вважає реформу житлово-комунального комплексу першочерговою, і тих, хто пропонує її відкласти, майже рівні — відповідно 40,2% і 39,0%. Аналогічним чином розділилися частки щодо пріоритетності та другорядності впровадження інноваційних технологій та відкриття нових виробництв — відповідно 40,4% і 35,5%. Натомість щодо інших реформ у суспільстві превалує думка, що їх можна відкласти. Зокрема, населення вважає, що реформу середньої освіти радше можна відтермінувати (53,3%), ніж ухвалювати першою чергою (28,1%). Так само реформу вищої освіти населення більше схильне відкласти (52,4%), ніж приймати першочергово (28,7%). Подібним чином респонденти налаштовані й щодо реформи податкової системи/ухвалення податкового кодексу: 50,6% — можна відкласти, 27,1% — запровадити першою чергою.

**Суб'єкти зацікавленості у проведенні реформ.** У відповідь на запитання *“Хто, на Ваш погляд, зацікавлений в проведенні нижче перелічених реформ?”* опитаним запропоновано обрати один із варіантів: 1) керівництво країни; 2) окремі олігархічні групи; 3) окремі соціальні групи населення; 4) населення країни в цілому. Вибір останнього варіанта свідчить про загальнонаціональний пріоритет у громадській думці конкретної реформи. Більше половини громадян України вказали зацікавленість усього населення у проведенні таких перетворень, як реформа охорони здоров'я (58,3%) і реформа зайнятості та оплати праці (55,2%). Дещо менше, на думку респондентів,

відповідають інтересам усього населення такі перетворення, як реформа, спрямована на підтримку вітчизняного виробника (40,6%), реформа житлово-комунального комплексу (40,4%), реформа середньої освіти (37,0%), реформа вищої освіти (34,5%), впровадження інноваційних технологій та відкриття нових виробництв (33,7%), а також пенсійна реформа (38,8%). Щодо пенсійної реформи кожен третій (35,5%) убачає переважно зацікавленість керівництва країни в її імплементації, а щодо реформи виборчої системи більшість респондентів вказують на інтереси керівництва країни (55,6%) та окремих олігархічних груп (22,1%), і лише 16,7% вказали, що у проведенні реформи виборчої системи зацікавлене населення у цілому. За реформою податкової системи громадяни України схильні бачити радше інтереси керівництва країни (35,2%) та окремих олігархічних груп (24,8%), а не інтереси всього населення (16,1%).

Аналіз відповідей на запитання *“Що могло б переконати Вас у необхідності здійснення задуманих реформ?”* показує, що реалізації реформ сприятимуть переважно соціально-економічні кроки: істотне підвищення зарплат, пенсій, стипендій (80,0%), уповільнення зростання цін (77,6%), високі темпи зростання економіки України (76,3%) та підвищення рівня боротьби з корупцією в органах влади (62,0%). Дещо меншим за рівнем підтримки, однак вагомим аргументом на користь проведення реформ мало б слугувати схвалення їх людьми, думка яких для населення є авторитетною (50,4%), проведення чесних та демократичних виборів до Верховної Ради (46,5%) та створення системи інформування населення про зміст, терміни та соціальні наслідки реформ (39,7%). І менш як третина населення зазначає певні політичні та геополітичні кроки, які б переконали їх в необхідності реформ. Зокрема, на звільнення Юлії Тимошенко та/чи Юрія Луценка з тюрми вказали 28,2% населення, на підписання угоди про асоціацію з Європейським Союзом — 27,7% і на підписання угоди про Митний Союз з Росією — 24,7%. Причому два перші кроки влади більшою мірою були б переконливими для легітимації проведення реформ з погляду етнічних українців, україномовних, мешканців Західного, Південно-Західного, Північно-Західного, Північного, Центрального регіонів та м. Києва й на думку людей з високим рівнем освіти. Натомість вступ України до Митного союзу став би аргументом для етнічних росіян, російськомовних, мешканців АР Крим, Східного, Північно-Східного, Південно-Східного регіонів. Таким чином, політичні та геополітичні кроки як додаткові аргументи на користь реформ більшою мірою окреслюють регіональні та етнокультурні розмежування, ніж консолідують суспільство.

Респондентам пропонували відповісти на запитання *“Чия думка для Вас є авторитетною з питань, пов’язаних із реформами?”*. Серед людей, чия опінія є найавторитетнішою з питань, пов’язаних з реформами, респонденти зазначили друзів, родичів та колег (55,6% опитаних), відомих українських учених, експертів (44,4%). Значно менший авторитет у контексті проведення реформ має думка закордонних учених, експертів (34,3%) та провідних українських журналістів (31,2%). Громадяни не вважають принциповими чи значущими думки керівників закордонних країн про українські реформи. Зокрема, думка керівництва Росії для 33,3% респондентів є не дуже ав-

торитетною, а для 35,2% — взагалі неавторитетною. Так само й опінії керівників держав Європейського Союзу та США для 32,0% респондентів є не дуже авторитетними, а для 31,6% — взагалі неавторитетними. Виявилось, що думки державних діячів України у просуванні реформ для переважної більшості населення також не є вагомим аргументом. Зокрема, щодо думки Президента України стосовно реформ 33,3% громадян визнають, що вона є не дуже авторитетною, а 40,1% вважають її зовсім неавторитетною. Аналогічним чином розцінюють думку прем'єр-міністра України: для 33,7% респондентів вона є не дуже авторитетною, а для 44,4% — взагалі неавторитетною. Так само населення ставиться до опіній членів уряду України (міністрів відомств): для 35,9% опитаних вона є не дуже авторитетною, а для 44,6% — взагалі неавторитетною. Це стосується й думок керівників області та/чи району, в яких проживають респонденти: для 37,0% вона є не дуже авторитетною, а для 34,9% — взагалі неавторитетною. Незважаючи на низький авторитет української влади у проведенні реформ, оцінка населенням думки лідерів політичної опозиції також виявилася вкрай низькою: для 30,8% респондентів вона є не дуже авторитетною, а для 41,4% — зовсім неавторитетною.

Ефективними способами інформування людей з питань проведення реформ в Україні респонденти вважають насамперед виступи на телебаченні представників Кабінету Міністрів (40,4%), зустрічі представників влади з простими людьми під час поїздок регіонами (33,4%), виступи українських учених-експертів (31,0%), телевізійні дебати представників влади та опозиції на державних телеканалах (29,5%) і трансляції обговорень реформ у Верховній Раді (25,5%). Дещо меншу популярність серед населення має ідея інформування такими засобами, як організація спеціального щотижневого ток-шоу, присвяченого реформам (22,8%), регулярні звернення Президента (22,6%), проведення спеціальних випусків популярних ток-шоу (20,4%), прес-конференції членів Кабміну (17,5%), зустрічі представників влади з громадськими організаціями (15,6%) та виступи губернаторів на обласних каналах (13,7%). Інформування з боку закордонних експертів також не потрапили до переліку найкращих у висвітленні реформ. Зокрема, лише 15,9% громадян України вважають ефективними виступи західних експертів, а 9,9% — виступи російських експертів. Виявилось, що населення зовсім не готове до інформування через сучасні електронні засоби: лише 8,7% визнали ефективним відкриття спеціального урядового сайту, присвяченого обговоренню процесів підготовки та реалізації реформ, 6,0% — регулярні виступи членів уряду в Інтернеті (у соціальних мережах, блогах), 2,7% — створення персональних блогів членами уряду.

*Оцінка успішності та ефективності дій реформаторів.* Із запропонованого в опитуванні списку державних діячів, які безпосередньо відповідають за проведення реформ, як виявилось, переважна більшість політиків не асоціюються у громадській думці з успішними реформаторами. Відповідаючи на запитання *“На Вашу думку, хто із нижче перелічених діячів найбільш успішно та ефективно сприяє проведенню реформ в Україні?”*, менш як третина населення (29,4%) визнає найбільш успішним та ефективним реформатором віце-прем'єр-міністра, міністра соціальної політики України Сер-



*гія Тігіпка*. З-поміж професійних груп найбільше цінують цього діяча керівники середньої ланки, серед яких 40,0% відзначили його як найбільш успішного та ефективного реформатора, державні службовці (32,3%) та робітники, в тому числі й сільськогосподарські (32,1%). Особливих відмінностей в оцінці віце-прем'єра між регіональними групами населення не спостерігається. П'ята частина (19,0%) населення вважає, що з-поміж державних діячів найбільш успішно та ефективно сприяє проведенню реформ прем'єр-міністр України *Микола Азаров*. Не виявлено відмінностей в оцінці реформаторських зусиль голови уряду різними соціально-професійними групами населення. Натомість регіональний розподіл свідчить про більшу популярність Азарова в АР Крим (29,1%), Центральному (28,5%) та Східному (25,2%) регіонах і про низький рівень підтримки у Південно-Західному (6,9%) регіоні.

Щодо ж інших керівників міністерств і відомств, то у громадській думці не склався їхній образ як реформаторів. Зокрема, лише 6,3% населення вбачають в особі міністра освіти і науки, молоді та спорту України *Дмитра Табачника* успішного та ефективного реформатора. Серед соціально-професійних груп у визнанні реформаторських здібностей Д.Табачника вирізнялися працівники сфери освіти (18,1%) та керівники середньої ланки (13,3%), студенти й учні (12,2%), а також працівники сфери охорони здоров'я (11,2%). У розрізі регіонів особа Табачника-реформатора є більш популярною в Південно-Східному (12,8%) та Північному (11,2%) регіонах, натомість непопулярним Д.Табачник як реформатор є у Північно-Західному (2,5%), Південно-Західному (1,7%) та Південному (2,8%) регіонах. Особу першого заступника голови Адміністрації Президента України *Ірину Акімову* як успішного й ефективного реформатора зазначили 6,0% населення. З-поміж професійних та регіональних груп Акімову більшою мірою визнають керівники середньої ланки (11,1%), технічний персонал (9,4%) та представники Південно-Східного (8,8%) регіону. До переліку успішних реформаторів 3,3% населення відносить першого віце-прем'єр-міністра, міністра економічного розвитку й торгівлі України *Андрія Клюєва*, він популярніший у Північному (6,0%), Центральному (5,1%), Південно-Східному (4,7%) регіонах та м. Києві (4,0%). Віце-прем'єр-міністра, міністра інфраструктури України *Бориса Колеснікова* успішним реформатором вважають 3,1% населення. Особа Колеснікова більш популярна у Східному (5,5%) регіоні та АР Крим (4,7%). Міністра енергетики та вугільної промисловості України *Юрія Бойка* в якості успішного реформатора визнають 2,1% респондентів, дещо частіше у Північно-Східному (4,7%), Північному (3,7%) та Східному (3,3%) регіонах.

*Наслідки реформ для різних категорій населення.* Переважна більшість населення вважає, що внаслідок реформ (запитання "Як, на Ваш погляд, вплинуть реформи на становище наступних груп населення?") становище покращиться передусім у депутатів Верховної Ради (76,6%), членів Кабінету Міністрів (74,4%), депутатів місцевих рад (67,3%) та суддів і прокурорів (64,9%). Близько половини респондентів передбачають поліпшення становища керівників місцевих органів влади (50,6%) та працівників держуправління (45,2%). Натомість стосовно інших категорій населення у су-

спільстві домінує або невизначеність, або ж переконання, що їхнє становище внаслідок реформ погіршиться. Зокрема, українці вагаються передбачити майбутнє наукових працівників (63,7% респондентів не визначилося), військовослужбовців (59,5%), менеджерів, які працюють на великих підприємствах (57,7%), та фермерів, щодо яких 48,8% опитаних не визначилися з відповіддю, а 38,6% — вказали на погіршення їхнього становища. Переважно негативний вплив реформ громадяни України передбачають щодо таких категорій, як робітники (49,5% опитаних прогнозують погіршення становища, а 38,0% — не визначилися з відповіддю), дрібний та середній бізнес (відповідно 45,0% і 42,2%) і студенти (відповідно 44,2% і 43,8%).

*Проведення реформ та протестні наміри населення.* Будь-які перетворення неминуче зачіпають інтереси певних категорій населення. Проведення реформ наштовхується на їхній спротив, що може вилитися в акції протесту. Відповідаючи на запитання *“Скажіть, якщо у процесі проведення вищезгаданих реформ будуть ухвалені такі рішення чи закони, які порушуватимуть Ваші права та інтереси, чи готові Ви особисто приєднатись до різних акцій протесту?”*, 38,2% громадян повідомили про наявність протестних намірів, а 48,4% зазначили, що не готові брати участь у протестах. За результатами аналізу виявлено відмінності у відповідях за такими соціально-демографічними характеристиками, як вік і стать. Протестні наміри зростають зі зменшенням віку респондентів. До того ж чоловіки більшою мірою (44,6%) схильні до протестів, ніж жінки (32,9%). Найвищий рівень протестних настанов спостерігається серед людей з першим ступенем вищої освіти (бакалавр) — 45,8%, найнижчий (14,0%) — серед людей з початковою та неповною середньою освітою. Розподіл за соціально-професійними групами виявив, що найвищий рівень готовності до протестів спостерігається серед підприємців і фермерів (46,8%), студентів та учнів (46,1%), працівників сфери освіти (45,1%), робітників (44,7%), безробітних (44,3%), працівників сфери охорони здоров'я (43,6%) та інженерно-технічного персоналу (43,0%); найнижчий рівень протестності — серед технічного персоналу (28,9%) та пенсіонерів (30,9%). Регіональний розподіл відповідей свідчить про вищий рівень протестних намірів у Західному (60,2%), Південно-Західному (55,2%), Північному (44,6%) регіонах та АР Крим (54,7%). Найменш протестно налаштованими виявилися мешканці Південного (17,3%), Південно-Східного (30,6%) та Північно-Західного (32,2%) регіонів. Етнічний розподіл відповідей не виявив суттєвих відмінностей. Натомість розподіл відповідей за мовою спілкування у сім'ї виявив більший рівень протестних намірів серед тих, хто спілкується у сім'ї переважно українською: 42,8% готові до протестних дій і 40,7% — не готові. Водночас серед російськомовних громадян 33,4% готові до протестів, а 56,7% — не готові. Подібним чином серед тих, хто говорить з рідними і українською, і російською залежно від обставин, 33,6% готові протестувати, а 54,0% — не готові.

Реалізація протестних намірів залежить від рівня репресивності політичного режиму. Більшість масових заворушень трапляються тоді, коли у суспільстві знижується рівень побоювань репресій чи застосування сили.

Виявилось, що відповідаючи на запитання *“Скажіть, наскільки Ви особисто побоюєтесь репресій чи застосування сили під час розгону мітингів та демонстрацій?”*, населення більшою мірою не побоюється наслідків протестних дій (46,8%), ніж боїться їх (36,6%). Аналіз відповідей засвідчив, що відсутність страху перед репресіями зростає зі зменшенням віку населення. До того ж чоловікам більшою мірою (55,1%) властиво не боятися наслідків протестних дій, ніж жінкам (40,0%). Найвищий рівень відсутності побоювань (55,7%) спостерігається серед людей з першим ступенем вищої освіти (бакалавр). Розподіл за соціально-професійними групами виявив, що відсутність страху перед репресіями та застосуванням сили спостерігається серед безробітних (54,3%), студентів та учнів (51,1%), керівників середньої ланки (48,9%), робітників (48,7%), а також державних службовців (47,4%). Натомість серед таких бюджетних категорій населення, як працівники сфери освіти та сфери охорони здоров'я, які у попередньому випадку виявили високий рівень протестних намірів, спостерігається найменший рівень відсутності побоювань стосовно можливих репресій — відповідно 36,2% і 34,7%. Регіональний розподіл відповідей зафіксував найбільшу відсутність страху перед репресіями і застосуванням сили у Південно-Західному (82,8%), Північно-Східному (53,4%), Південно-Східному (50,2%) та Західному (50,0%) регіонах, натомість високий рівень побоювань щодо можливих наслідків масових протестних дій виявляють жителі Північно-Західного (53,3%) регіону. На відміну від високого рівня готовності до протестів і відсутності страху перед їхніми наслідками, що спостерігаються у західних регіонах країни, мешканці АР Крим поряд з високими протестними намірами виявляють високий рівень побоювань щодо наслідків (59,3%). Відсутність страху дещо більше притаманна російськомовним (49,5%) і білінгвам (49,6%), ніж україномовним респондентам (43,1%).

### **Висновки**

1. Найбільше населення поінформоване про пенсійну реформу — 73,9% опитаних. Значно менше громадян чули і знають про реформу податкової системи/прийняття податкового кодексу (32,5%), реформу виборчої системи (22,8%), реформу охорони здоров'я (20,9%), реформу вищої освіти (6,1%), реформу середньої освіти (12,8%), реформу житлово-комунального комплексу (11,4%), реформу зайнятості та оплати праці (боротьбу з безробіттям) (8,8%). Загалом виявлено, що найбільше обізнані з реформами мешканці великих міст і люди з вищою освітою. Поінформованість кожної із соціально-професійних груп та вікових когорт переважно стосується тих реформ, галузева спрямованість яких безпосередньо належить до фахової компетенції та соціально-вікових потреб респондентів. Регіональний розподіл свідчить про те, що стосовно реформ більшою мірою в цілому обізнані мешканці Західного, Південно-Західного, Центрального, Північно-Східного та Південно-Східного регіонів. Натомість тенденція найменшої поінформованості простежується серед мешканців Північно-Східного регіону.

Незважаючи на вкрай низьку (2,1%) поінформованість українських громадян щодо ініціатив впровадження інноваційних технологій та відкриття

нових виробництв, у суспільстві існує розуміння доцільності таких перетворень, однак респонденти ставлять під сумнів готовність населення та уряду щодо впровадження цих новацій.

2. Першочерговими для реалізації громадяни вважають реформу зайнятості та оплати праці (72,7% опитаних), реформу охорони здоров'я (68,4%), спрямовану на підтримку вітчизняного виробника (54,1%) та пенсійну (51,3%) реформи. При цьому населення вважає, що реформу середньої освіти (53,3%), реформу вищої освіти (52,4%), а також реформу податкової системи/прийняття податкового кодексу (50,6%) радше можна відкласти.

3. На думку більш як половини громадян України, все населення зацікавлене у таких перетвореннях, як реформа охорони здоров'я та реформа зайнятості та оплати праці. Натомість пенсійна реформа та реформа податкової системи, на їхню думку, здійснюються переважно на користь керівництва країни та окремих олігархічних груп.

4. Виявлено, що реалізації реформ сприятимуть такі соціально-економічні кроки: істотне підвищення зарплат, пенсій, стипендій (80,0%), уповільнення зростання цін (77,6%), високі темпи зростання економіки України (76,3%), посилення боротьби з корупцією в органах влади (62,0%) та схвалення їх людьми, думка яких для населення є авторитетною (50,4%). Натомість політичні та геополітичні кроки як додаткові аргументи на користь реформ більшою мірою демонструють регіональні та етнокультурні розмежування, ніж консолідують суспільство у просуванні реформ.

5. Серед людей, чия думка є найавторитетнішою з питань, пов'язаних із реформами, наші громадяни зазначають друзів, родичів і колег (55,6%), відомих українських учених, експертів (44,4%). Виявилось, що думки державних діячів України та політичної опозиції щодо просування реформ для переважної більшості населення не є вагомими аргументами.

6. Виявилось, що переважна більшість політиків із запропонованого в опитуванні списку державних діячів, які безпосередньо відповідають за проведення реформ, не асоціюються у громадській думці з успішними реформаторами. Менш як третина населення (29,4%) назвали найбільш успішним та ефективним реформатором віце-прем'єр-міністра, міністра соціальної політики України Сергія Тігіпка. П'ята частина (19,0%) дотримуються думки, що з-поміж державних діячів найбільш успішно та ефективно сприяє проведенню реформ прем'єр-міністр України Микола Азаров.

7. Переважна більшість населення вважає, що внаслідок реформ покращиться становище депутатів Верховної Ради (76,6%), членів Кабінету Міністрів (74,4%), депутатів місцевих рад (67,3%), суддів і прокурорів (64,9%). Близько половини наших співгромадян передбачають поліпшення становища керівників місцевих органів влади (50,6%) та працівників держуправління (45,2%). Натомість у своїх оцінках наслідків проведення реформ щодо інших категорій населення люди або вагаються з відповіддю, або ж переконані в погіршенні їхнього становища.

8. Ієрархія ефективних способів інформування людей з питань проведення реформ виглядає таким чином: виступи на телебаченні представників Кабінету Міністрів (40,4%), зустрічі представників влади з простими людьми під час поїздок регіонами (33,4%), виступи українських учених-екс-

пертів (31,0%), телевізійні дебати представників влади та опозиції на державних телеканалах (29,5) та трансляції обговорень реформ у Верховній Раді (25,5%).

9. За умов, коли проведення реформ порушуватиме права та інтереси громадян, 38,2% населення виявляє готовність особисто приєднатися до різних акцій протесту. До того ж люди меншою мірою побоюються репресій чи застосування сили під час розгону мітингів та демонстрацій, ніж імовірності опинитися в небезпечній для себе особисто ситуації. З огляду на соціально-демографічні характеристики вияви протестних намірів більше поширені серед чоловіків, молоді, людей з першим ступенем вищої освіти, мешканців західних регіонів, україномовних громадян, студентів та підприємців.